

УДК 316.77+159.9.072.43

УХАНОВА Н.С., фахівець I категорії НДЦПІ НАПрН України

ВПЛИВ НА ПСИХОЛОГІЧНО-ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЛЮДИНИ ЗАВДЯКИ ЗАСОБАМ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА СОЦМЕРЕЖАМ

Анотація. Розглянуто особливості способу впливу політичної комунікації на суспільство, застосування маніпулятивних методів у масмедіа, проаналізовано політичну комунікацію у сфері засобів масової комунікації як складову психологічної дії на політичну свідомість і думку населення.

Ключові слова: політична комунікація, глобалізація, інформаційне суспільство, політичне маніпулювання, інформаційно-психологічний вплив.

Аннотация. Рассмотрены особенности способа влияния политической коммуникации на общество, применение манипулятивных методов в масмедиа, проанализирована политическая коммуникация в сфере средств массовой коммуникации как составляющая психологического действия на политическое сознание и мнение населения.

Ключевые слова: политическая коммуникация, глобализация, информационное общество, политическое манипулирование, информационно психологический влияние.

Summary. The features of the method of influence of political communication on society are considered, as well as use of manipulative techniques in the media, the political communication in the field of mass media is analyzed as part of psychological influence on the political consciousness and public opinion.

Keywords: political communication, globalization, information society, political manipulation, information and psychological influence.

Постановка проблеми. Суспільні зміни, що відбуваються, ломка раніше утворених вже багато років соціальних структур і громадських відносин, поглиблення процесів демократизації – створили в людині якісно “нові альтернативи вибору життєвого шляху і його стратегій”. У той самий час ці негативні явища викликали в багатьох людей дезорієнтацію щодо питання особливостей сучасної ситуації і напрямів її розвитку, а в цьому сенсі – невизначеність в уявленнях про перспективи власного життєвого шляху. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ) здебільшого не повною мірою дозволяють зорієнтуватися у навколишній обстановці, оскільки зайняті боротьбою за аудиторію, використовуючи при цьому сенсаційність та інші прийоми привернення уваги, різні методи маніпулятивного тиску на психіку людей [7, с. 85-89].

Метою статті є визначення ролі ЗМІ для суспільних інтегративних та ідентифікаційних процесів.

Завдання роботи передбачає розгляд поняття ЗМІ, їх системи та видів; впливу ЗМІ на процеси в суспільстві у період глобалізації; ролі Інтернету у формуванні таких процесів, як суспільна інтеграція та національна ідентичність; форм впливу мережі Інтернет на суспільство та розробку рекомендацій щодо уникнення негативної його дії.

Виклад основних положень. Людину впродовж усього життя оточує найрізноманітніша інформація, створюючи своєрідне інформаційне поле. Інформація акумулює сукупний досвід людства. Потреба в інформації, в інформаційному спілкуванні – одна з найважливіших соціальних потреб. Саме розуміння сутності, змісту, функцій ЗМІ кожним громадянином, знання ним місця і ролі в політичній сфері і зумовлює актуальність даної теми.

Розглядаючи ЗМІ як особливий чинник впливу на формування способу життя людини, треба зазначити, що безпосереднім об’єктом дії інформаційних повідомлень є як окремих індивід, так і велика група людей, що становлять аудиторію для того чи іншого конкретного ЗМІ. ЗМІ мають чималі можливості впливати на спосіб життя та здоров’я особистості, як суто інформаційним чином, так і за допомогою практичних зразків такого стилю життя.

Еволюція постіндустріального суспільства, що супроводжується корінними соціальними перетвореннями у світі, а також і в нашій країні, веде до становлення глобальної інформаційної індустрії, яка переживає період технологічної конвергенції, організаційного злиття, законодавчої лібералізації, до структурних змін у зайнятості та до появи нових форм “електронної демократії” [2, с. 36-39]. Ці радикальні трансформації відбуваються в історично стислі терміни, і внаслідок цього протягом останніх десятиріч сформувалися передумови для широкомасштабного переходу до інформаційного суспільства. Хоча ці передумови не скрізь виявилися повною мірою і не всі держави, у тому числі й Україна, пройшли необхідні етапи, але глобалізація економічного життя, зняття ідеологічних бар’єрів, стрімкий технологічний прогрес суттєво скорочують час, відпущений країнам для формування такої політики, що дає змогу безконфліктно вийти на новий рівень розвитку, властивий інформаційному суспільству [5, с. 15-17].

Оскільки основою формування інформаційного суспільства є розвиток комп’ютерних, інформаційних і телекомунікаційних технологій, а масова комунікація набуває глобального характеру, на рух інформаційних потоків уже не впливають істотно державні кордони, а спроби обмежити вільне поширення інформації лише шкодять тій стороні, яка прагне здійснити такі обмеження. Крім того, значно виросли можливості збирання, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї, завдяки чому зростає вплив інформації на розвиток різних сфер людської діяльності. Поглиблюється процес децентралізації суспільства; відбувається перехід до нових форм зайнятості; триває процес формування нових трудових ресурсів за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційній індустрії, оскільки, як ми вже згадували, у постіндустріальній економіці промисловість за показниками зайнятості та своєю часткою в національному продукті дедалі більше поступається місцем сфері послуг, яка, своєю чергою, значною мірою пов’язана з різними формами обробки інформації [12].

Власне інформаційне суспільство і породжує різноманітні глобальні процеси. Глобалізація – об’єктивне явище сучасного світу, тобто таке, що не залежить від суб’єктивних бажань, уподобань і антипатій. Глобалізація – це рух людства до формування цілісної глобальної цивілізації. В основі цього руху лежать економічні чинники. Економікам країн стає тісно у своїх національних рамках. Економіка планети стає справді глобальною. Глобалізація економіки у найширшому значенні цього поняття означає, що державні кордони та відмінності між світовими фінансовими ринками втратили своє колишнє значення. Чим сильніше процеси глобалізації проникають у національні культури, тим активніше народи намагаються зберегти внутрішні компоненти життя народу, такі як культуру, мову, релігію. Тобто в період глобальних трансформацій загострюються проблеми національної ідентичності, пов’язані з прагненням народів до самобутності й до самовизначення в сьогоденному світі, тобто відстояти й зберегти свою ідентичність.

Неминучі процеси глобалізації, що поглиблюються у вікових укладах національних культур, призводять найчастіше до міжнаціональної, міжрелігійної напруженості, що часто виливаються в конфлікти, звідси людські жертви. Саме міжнаціональні відносини

в сучасному світі стали однією з головних проблем сьогодення. Багато дослідників вважають, що в умовах глобалізації не потрібно концентруватися на етнічній ідентифікації кожної країни, а потрібно представляти свою державу та ідентифікуватися як економічна та наукова потуга, адже кожна країна має для цього величезний потенціал, особливо наша країна – Україна [14]. Отож, як бачимо, процеси глобалізації інформаційного суспільства призводять до загального об’єднання усіх народів, націй “під егідою” однієї так би мовити загальноновизнаної країни. Дуже часто в таких умовах унікальність окремих народів втрачається, саме тому важливими процесами, які потребують уваги як з боку самих людей, так і з боку політичного керівництва країн, є процеси суспільної інтеграції та національної ідентичності. І велику роль у формуванні цих процесів відіграють ЗМІ, і найбільший вплив сьогодні здійснює найпоширеніший засіб – глобальна мережа Інтернет. Сьогодні Інтернет – глобальна мережа, що охопила всі сфери суспільного життя України. Було б помилкою вважати Інтернет та інші інфокомунікаційні технології панацеєю від кризи громадянського суспільства. Як пише С. Назаренко – “без постійного інформаційного контакту взагалі неможливі повноцінний розвиток людини й нормальне функціонування соціальних груп і всього суспільства в цілому. Однак поза увагою залишився той факт, що інформаційно-комунікативні процеси можуть приховувати в собі і небезпеку для розвитку особистості й суспільства”. Як і будь-який технологічний засіб, Інтернет може використовуватися як на благо, так і на шкоду людству. Його інформаційний потенціал може застосовуватися не тільки для поширення шляхетних ідей, але й для пропаганди суспільно небезпечних поглядів. Так, в США чимало організацій з оборони громадянських прав і свобод споживачів стурбовані поширенням несанкціонованого використання персональних даних. Широкі, майже необмежені можливості комп’ютерних технологій дають можливість, не докладаючи великих зусиль, створювати “інформаційний портрет” індивіда, що дозволяє державним і приватним інститутам використовувати таку інформацію у своїх інтересах. Коли це стає відомим людині, то викликає в неї почуття невпевненості, ніби вона перебуває під скляним ковпаком. Як пишуть С. Каннінгем і А. Портер – “бази даних, складені на людей, можуть призвести до втрати людиною індивідуального, приватного життя й особистої свободи, створюють можливість дискримінації в небачених раніше масштабах”. Дослідники відзначають, що вплив інформаційних потоків на світосприймання людини, її самоідентифікацію робить контроль над нею могутньою і небезпечною зброєю. Крайній ступінь такого контролю – монополізація інформаційних каналів – дає монополістові необмежену владу над суспільством [6, с. 46].

Останнім часом з’явилися дослідження, що дають можливість глибше оцінити наслідки впливу Інтернету на суспільство. Так, результати репрезентативного “Дослідження цифрового громадянина” показали, що, всупереч поширеному стереотипу, так звана цифрова культура не викликає деградації колишніх міжособистісних зв’язків. “Стереотип, відповідно до якого Інтернет став якимось притулком для обмежених, соціально ізольованих істот, що не розуміють важливі події, які відбуваються за межами їх вузького світу, – писав, узагальнюючи результати дослідження 1997 року, експерт з проблем соціального впливу Інтернету Дж. Кац, – може бути тепер спростовано як міф”. “Громадяни “цифрового світу”, – констатував він, – не відчужені ні від інших людей, ні від громадських інститутів. Для них не характерне нецтво стосовно того, як функціонує наша система, чи байдужість до соціальних і політичних питань, з якими зіштовхується суспільство. Навпаки, он-лайнний світ охоплює багатьох з найбільш інформованих і політично активних громадян, яких ми

мали будь-коли чи хотіли б мати” [13]. Унікальна роль Інтернету в трансформації соціальної структури полягає в тому, що він створює широкі соціальні групи та локальні співтовариства в альтернативному значенні існуючій, на думку користувачів, соціальній структурі. Він безпосередньо породжує явище самоорганізації та самокерування, що, у свою чергу, може виступати моделлю змін у соціальній структурі та дає змогу стати учасником інформаційної структури людині з будь-якого соціального рівня. Завдяки Інтернету людина здатна виконувати різноманітні соціальні функції та програвати різні соціальні ролі, “ламати” соціальні бар’єри [8, с. 24]. Доступ до Інтернету дає необхідні передумови для формування відкритого суспільства, яке вимагає трансформації соціальної структури суспільства. Він характеризує процеси не тільки у сфері людської інформаційної комунікації, але й відображає динаміку людського спілкування в соціологічних категоріях соціальної мобільності.

Оскільки мережа є відкритою системою, то вона долає комунікаційні бар’єри, якими насичений соціальний простір. Інша особливість полягає у тому, що час створення комунікаційних мереж залежить від технічних характеристик самого комп’ютера та його периферії – модему. Технічні характеристики постійно вдосконалюються, отже, мережева система постійно зазнає впливу інновацій. І усі ці зміни активно впливають на соціальну інтеграцію, що в свою чергу видозмінює національну ідентичність. Залежність від Інтернету дедалі більше непокоїть психологів. З кожним днем кількість годин, проведених у віртуальній мережі зростає. Поява нових сервісів та можливостей притягує веб-користувачів – хтось менше часу проводить із сім’єю, зменшується продуктивність праці на роботі. А в результаті такі процеси призводять до глобальних змін у всьому суспільстві, а що стосується нашої роботи – то такий вплив значно змінює ставлення людей до поняття національної єдності, ідентичності. Проте цей вплив може бути не лише негативним, але і позитивним, тому завдання сучасних соціальних мереж – здійснювати інтегративну та ідентифікаційну функцію в суспільстві, аби процеси глобалізації не знищили самотність кожного народу [11, с. 52].

Часто-густо відсутність у користувачів Інтернет-культури й елементарних навичок правильної роботи в мережі створює ряд проблем психологічного й соціального характеру.

Таким чином, комп’ютерна залежність являє собою один зі способів адиктивної реалізації, яка є характерною для осіб з певним преморбідним фоном.

Прагнення до виходу у віртуальне середовище може бути обумовлено рядом причин як психологічного, так і соціального характеру (стрес, депресія, тривожність, комунікативні й інтимно-особистісні проблеми, учбово-виробничі конфлікти й ін.) [13].

Користувач, що випробовує проблеми в реальному світі, поринаючи у віртуальне середовище намагається піти від психотравмуючої ситуації й компенсувати невдачі, які мали місце в його дійсному житті як наслідок зниження психологічної стійкості особистості. Оскільки вона оберігає особистість від дезінтеграції і особистісних розладів, складає основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров’я, то зниження психологічної стійкості призводить до дезінтеграції особистості, порушення регуляції поведінки та діяльності, розпаду системи життєвих цінностей, мотивів, цілей, що підвищує ризик виникнення залежності.

Інтернет-простір, завдяки своїм перевагам, являє собою своєрідну альтернативу реальному світу, у якому адикт прагне компенсувати свої фрустровані потреби, насамперед у комунікативній сфері.

Серед Інтернет-залежних осіб 91,0 % становлять особи, які використовують Інтернет тільки заради спілкування, якого не вистачає [3, с. 64-68].

На наш погляд, існують індивіди, які мають певні особистісні особливості, що сприяють формуванню й розвитку адиктивної поведінки, які підсилює Інтернет-середовище, завдяки своїм специфічним особливостям.

Дослідники різних галузей знання вважають, що адиктивна поведінка виникає як результат складної взаємодії спадкових, біохімічних, соціальних та індивідуально-психологічних факторів. Серед таких можна відокремити: зовнішні умови середовища; зовнішні соціальні умови; внутрішні спадково-біологічні, психофізіологічні та індивідуально-типологічні передумови; внутрішньоособистісні причини і механізми залежної поведінки.

Отже, ЗМІ – один із соціальних інститутів, що тією чи іншою мірою виконують замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Можна зазначити два аспекти такого впливу. По-перше, ЗМІ істотно сприяють засвоєнню людьми різного віку широкого спектра соціальних норм та формуванню у них ціннісних орієнтацій у сфері політики, економіки, здоров'я, права тощо. По-друге, ЗМІ фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти різних категорій населення. При цьому користувачі ЗМІ здобувають досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання, відомості з різних питань суспільного та політичного життя. Роль мас-медіа особливо зростає в періоди глибоких соціально-політичних та економічних перетворень, які характеризують суспільно-політичні процеси в сучасній Україні [1, с. 17]. Прикладом такого впливу (далеко не завжди позитивного) можуть бути “інформаційні війни”, що мають місце у вітчизняному інформаційному просторі і спровоковані саме мас-медіа. У даний час групи різної політичної орієнтації й неурядових організацій можуть використовувати Інтернет для мобілізації політичних сил проти своєї й іншої держав у кризових ситуаціях, які здатні викликати непередбачені результати [4, с. 34-35]. Неврегульованість правових відносин при поширенні інформації в Інтернеті сприяє свободі поширення наклепницької й недостовірної інформації. Усе це призводить до того, що фактична основа тієї чи іншої події може бути серйозно перекручена за допомогою маніпуляцій з текстом, звуком і відеозображенням. Такі методи можуть дозволити широкому колу зацікавлених осіб, груп реалізувати складний процес керування суспільною думкою, організувати великі пропагандистські кампанії для підриву довіри громадян до конкретного курсу, який проводиться урядом країни [9, с. 26].

На жаль, в Україні і досі бракує розуміння суспільством і самою владою того факту, що ЗМІ повинні бути демократичною протипагою офіційній владі і самі офіційні кола повинні бути зацікавлені у становленні незалежної інформаційної системи в державі. Доводиться констатувати, що українське суспільство, як і більшість пострадянських суспільств, і досі не спромоглося здолати тих позицій, які були проголошені ще Леніним і які сповідувались протягом всього радянського періоду щодо ЗМІ як “...засобу ідейно-політичної боротьби, управління і пропаганди, що здійснює вплив на поведінку людей і залежить від матеріально-фінансового забезпечення...”.

Висновки.

У сучасних умовах посилення інформаційно-психологічного впливу на окрему людину (особистість) як суб'єкта політичного життя, носія визначеного світогляду, що має більш-менш виражені правосвідомість і менталітет, духовні ідеали й ціннісні установки формування довіри до себе, – має бути одне з основних політичних завдань влади. Неадекватна суспільним інтересам (з погляду влади) поведінка громадянина

може сприйматися як гостра форма політичного екстремізму, яка загрожує самому існуванню політичної системи, або як форма політичної байдужості, яка не менше руйнує основи громадського життя. Водночас особистість, що володіє свідомістю, піддається різного роду маніпулятивним впливам, інформаційним за своєю природою, результати яких можуть прямо загрозувати її фізичному чи психічному здоров'ю. Саме такі впливи часто протягом багатьох років формують морально-психологічну атмосферу в окремих прошарках суспільства, підживлюють кримінальне середовище й сприяють зростанню психічних захворювань у суспільстві. Сьогодні населення перебуває у невизначеному часовому просторі, висловлює невдоволення щодо діяльності партій, громадських рухів та владних структур. Люди перестали вірити політикам, постійними обіцянками про прогнозоване щасливе майбутнє тощо. А відповідним чином така ситуація впливає на політичну культуру України та ментальність людини, з характерними маргінальними і регіональними властивостями [10].

Політична культура України повинна єднати певні регіони держави, націю, етнічні групи для збереження мови, навичок, традицій заради одної суспільної політичної ідеї української нації. Розвиток політичної культури визначає демократичність політичної системи суспільства.

Використана література

1. Гриценко О.М. Шлях до демократії – через політичну культуру (проблеми формування її в процесах трансформації українського суспільства) / Трибуна. – 2003. – № 3-4. – С. 38.
2. Карл Дойч. Народи, нації та комунікація. Націоналізм : антологія ; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К., 2000. – С. 546.
3. Кін Д. Мас-медіа і демократія ; [пер. з англ. О. Гриценко, Н. Гончаренко]. – К., 1999. – С. 18.
4. Політологія посткомунізму : політологічний аналіз посткомуністичних суспільств. – К., 1995. – С. 79-81.
5. Свобода слова та влада в Україні : аналітична доповідь, підготовлена українським центром економічних і політичних досліджень під керівництвом голови ради експертів Разумкова О. – К., 1997. – С. 31.
6. Публіцистика і політика : зб. наук. праць. – Вип. 2 ; за заг. ред. В.І. Шкляра. – К., 2001. – С. 96.
7. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. – Харків, 2004. – 44 с.
8. Шампань П. Двойная зависимость. Несколько замечаний по поводу соотношений между полями политики, экономики и журналистики // Socio-Logos'96. – М., 1996. – С. 211.
9. Сичивиця О. Криза демократії і проблема нового розподілу влад / Українські проблеми. – 1998. – № 2.
10. Политические коммуникации. – Режим доступу : [//www.referat.ru/pub/item/17283](http://www.referat.ru/pub/item/17283)
11. Пасько І.Т., Громадянське суспільство і національна ідея (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси) / І.Т. Пасько, Я.І. Пасько. – Донецьк, 1999. – С. 58.
12. Формування інформаційного суспільства в умовах глобалізації. – Режим доступу : [//www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/...36/.../VISNIK_36_1.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/...36/.../VISNIK_36_1.pdf)
13. Теоритичні основи глобального інформаційного суспільства. – Режим доступу : [//www.e-ukraine.biz/ukraine1.html](http://www.e-ukraine.biz/ukraine1.html)
14. Глобалізація як феномен сучасності. – Режим доступу : [//www.epravda.com.ua/.../4a9e64c715248](http://www.epravda.com.ua/.../4a9e64c715248)

~~~~~ * * * ~~~~~